

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI
CAUZA DOMBO BEHEER B. V. *contra* OLANDEI

Cerere nr. 14448/88

Hotărâre
din 27 octombrie 1993

În cauza Dombó Beheer B.V. *contra* Olandei*,
Curtea Europeană a Drepturilor Omului întrunită, în conformitate cu articolul 43 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului („Convenția”)† și cu dispozițiile relevante ale Regulamentului Curții A, în Cameră formată din judecătorii:

dl R. Ryssdal, președinte,
dl R. Bernhardt,
dl L.-E. Pettiti,
dl B. Walsh,
dl S.K. Martens,
dl I. Foighel,
dl R. Pekkanen,
dl M. A. Lopes Rocha,
dl G. Mifsud Bonnici,

și, de asemenea dl M. –A. Eussen, grefier, și dl Petzold, grefier adjunct,

după deliberarea care a avut în camera de consiliu la data de 23 aprilie și 22 septembrie 1993,
pronunță următoarea hotărâre, adoptată la această ultimă dată:

PROCEDURA

1. Cazul a fost deferit Curții de către Comisia Europeană a Drepturilor Omului („Comisia”) la 26 octombrie 1992, în termenul de trei luni prevăzut de articolul 32 paragraful 1 și articolul 47 din Convenție. La origine se află cererea (nr. 14448/88) formulată împotriva Regatului Olandei, prin care Comisia fusese sesizată în temeiul articolului 25 de către o companie cu răspundere limitată, care posedă personalitate juridică în conformitate cu dreptul olandez, Dombó Beheer B.V, la data de 15 august 1988.

Cererea Comisiei face trimitere la dispozițiile articolelor 44 și 48 și la declarația prin care Olanda a recunoscut jurisdicția obligatorie a Curții (articolul 46). Obiectul cererii și a reclamației a fost obținerea unei decizii prin care să se stabilească dacă, în funcție de situația de fapt, statul respondent a încălcat exigențele articolului 6 paragraful 1 din Convenție.

2. Ca urmare a anchetei desfășurate în conformitate cu regula 33 paragraful 3 (d) din Regulamentul Curții A, compania reclamantă și-a exprimat dorința de a participa la procedură și

Note de la grefier:

* Cazul are numărul 37/1992/382/460. Primul număr indică poziția cazului pe lista cazurilor înaintate Curții în anul relevant, iar al doilea număr indică anul în care cazul a fost deferit Curții. Ultimele două numere indică, respectiv, poziția cazului pe lista cazurilor înaintate Curții de la înființarea acesteia și pe lista respectivelor cereri către Comisie.

† Amendată de articolul 11 al protocolului nr. 8, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1990

a desemnat un avocat care urma să-l reprezinte (regula 30). La 1 martie 1993, președintele l-a autorizat pe avocat să utilizeze limba olandeză în timpul audierii (regula 27 paragraful 3).

3. Camera, care urma să se constituie, include *ex officio* pe dl s. K. Martens, judecător ales din partea Olandei (articolul 43 din Convenție) și dl R. Ryssdal, președintele Curții (Regula 21§ 3 (b) din Regulamentul Curții). La 30 octombrie 1992, în prezența grefierului, Președintele Curții a tras la sorți numele celorlați șapte membri, și anume dl L.-E. Pettiti, dl B. Walsh, dl I. Foighel, dl R. Pekkanen, dl M. A. Lopes Rocha, dl G. Misfud Bonnici și dl B. Repik (articolul 43 *in fine* din Convenție și regula 21 paragraful 1). Din data de 1 ianuarie 1993 dl R. Bernhardt, judecător de rezervă, l-a înlocuit pe dl Repik, al cărui mandat de judecător s-a încheiat datorită disoluției Republicii Federale Cehă și Slovace (articolul 38 și 65 paragraful 3 din Convenție și regulile 22, paragraful 1, și 24, paragraful 1).

4. În calitate de Președinte al Camerei (Regula 21 paragraful 5), dl R. Ryssdal, acționând prin grefierul, s-a consultat cu Agentul Guvernamental („Guvernul”), avocatul reclamantului și Delegatul Comisiei asupra organizării procedurii (regula 37 paragraful 1 și 38). În conformitate cu ordinul emis în consecință, grefierul a primit memoriul reclamantului la 1 martie 1993 și memoriul guvernului la 4 martie 1993. Secretarul Comisiei a notificat grefierul că delegatul își va depune observațiile la audiere.

5. La 1 martie 1993, Comisia a depus anumite documente din dosarul său care au fost solicitate de către grefier la cererea companiei reclamante.

6. În conformitate cu decizia Președintelui, audierea a avut loc în public la Palatul Drepturilor Omului, Strasbourg, la 21 aprilie 1993. Curtea a ținut înainte o ledință preliminară.

În fața Curții s-au prezentat:

(a) din partea guvernului	
dl K. de Vey Mestdagh,	
Ministerul Afacerilor Externe	agent;
dl J. L. de Wijknecht de Weerdesteijn,	
Ministerul Justiției	landsadvocaat, consilier;
dl P. A. M. Meijknecht,	
Ministerul Justiției	consultant

(b) din partea Comisiei	
dna J. Liddy,	delegat;

(c) din partea companiei reclamante	
dl D. W. Byvanck, avocat en procureur	consilier.

Curtea a audiat pledoariile dlui Wijkerslooth de Weerdesteijn, din partea guvernului, ale dnei Liddy din partea Comisiei și ale dlui Byvanck din partea reclamantului, precum și răspunsurile lor la întrebarea adresată de unul din membrii Curții.

ÎN FAPT

I. Circumstanțele cauzei

6. Reclamantul (în continuare („Dombo”) este o companie cu răspundere limitată în conformitate cu dreptul olandez; ea este o continuare a unei companii cu răspundere limitată (naamloze vennootschap) fondată în 1958, cu sediul înregistrat la Nijmegen. La epoca

faptelor, compania deținea acțiuni la câteva alte companii, cu caracter comercial, pe care le gestiona. Acțiunile la compania Dombo erau deținute de către o fundație (stichting) care elibera certificate de acționar, titularul cărora, aparent, era un oarecare domn H.C. van Reijendam.

Dl van Reijendam făcea, parte, de asemenea, din administrația companiei. El a ocupat postul de director general din 1963 până la demiterea din funcție (a se vedea paragraful 15), cu excepția unei perioade scurte între 4 februarie 1981 și 23 martie 1981 în care fusese suspendat din funcția de director general și înlocuit de dl C.U. și dna van L.

8. La epoca faptelor, Dombo a depozitat la Nederlandsche Middenstandsbank N. V. (în continuare „Bancă”) prin intermediul sucursalei sale de la Nijmegen. Managerul acestei sucursale era dl van W.; conform statutului companiei Băncii, poziția lui nu era de director general al băncii; el putea reprezenta banca –în special să acorde un credit până la o anumită sumă maximală – numai în limitele strict delimitate.

Între compania Dombo și bancă a fost semnat un acord conform căruia Dombo și filialele sale beneficiau de un credit în contul curent, cu alte cuvinte de posibilitatea de a depăși creditul pe conturile deținute la bancă. În august 1980, facilitățile de credit în litigiu au constituit 500, 000 guldeni olandezi (NLG), însoțite de facilități temporare de descoperire în cont în sumă de 250, 000 NLG. Acest acord a fost consacrat printr-o confirmare în scris și un acord verbal și un contract datat 11 august 1980 conform căruia banca deschidea un cont comun (compte-jointovereenkomst) în numele companiei Dombo și a filialelor acesteia, care și-au asumat responsabilitatea comună și individuală de a-și onora obligațiunile față de bancă.

9. Un litigiu a apărut între Dombo și bancă cu privire la dezvoltarea relației lor financiare pe parcursul perioadei decembrie 1980-februarie 1981. În cursul procedurii civile ambele părți au prezentat faptele în mod diferit cu privire la punctele principale.

10. Prezentarea companiei Dombo poate fi rezumată după cum urmează:

- (a) La începutul lunii decembrie 1980, banca, prin intermediul managerului sucursalei de la Nijmegen, dlui van W., a convenit în mod verbal să ridice limita maximală a creditului acordat Dombo de la 1,600,000 la 2, 100, 000 NLG. Conform explicațiilor prezentate de către dl van Reijendam dlui van W., Dombo solicitase această extindere a creditului în scopul preluării în mod urgent a operațiunilor comerciale ale unei companii cu răspundere limitată O, care a dat faliment. Acest acord verbal trebuie să fie formalizat ulterior. Oricum, la această etapă dl van Reijendam și-a dat acordul în scris de a fi garantul companiei Dombo și a sucursalelor acesteia pentru suma de 350, 000 NLG. În rezultatul acestei modificări la acordul din 11 august 1980, Dombo a deschis un cont la bancă pentru activitățile sale în legătură cu preluarea companiei O și banca a emis scrisori de credit cu mai multe ocazii.
- (b) La începutul lunii ianuarie 1981, companiei Dombo i-a fost oferită posibilitatea de a prelua alte două companii cu răspundere limitată, T. și D., care se confruntau cu dificultăți financiare. Pentru a finanța această preluare Dombo a solicitat o altă extindere a limitei creditului, posibilitatea fiind discutată de dl Van Reijendam și dl van W. În urma acestor discuții, banca i-a prezentat companiei Dombo o ofertă în scris, datată 22 ianuarie 1981, de a extinde creditul la suma maximală de 5, 000, 000, NLG. Anticipând extinderea în litigiu, banca a plătit suma de 100, 000 NLG pentru preluarea companiilor T. și D. și, ulterior, a convenit asupra retragerii de către dl van Reijendam a unei alte sume în cuantum de 100, 000 NLG pentru același scop. Dl van W. a solicitat garanției pentru aceste sume în formă de ipotecă și l-a obligat pe dl Reijendam să semneze o

procură în alb. Banca a utilizat acest document pentru a semna un act de către un notar de ipotecare a proprietății imobile a companiei Dombo, a sucursalelor sale și a proprietății personale a dlui van Reijendam. Această ipotecare a constituit garanția unui credit de 1, 600, 000 NGL, cu alte cuvinte, ea garanța în continuare extinderea creditului menționat în alineatul (a).

- (c) La 28 ianuarie 1981, banca, prin intermediul dlui van W, și-a restras încrederea în capacitatea de garant a dlui Reijendam în mod inopinat și inexplicabil, solicitând demiterea lui din funcție și înghețarea conturilor companiei Dombo fără nici o avertizare, în pofida faptului că soldul total debitor al companiei era de 783, 436.06 NGL și, prin urmare, nu depășea limita stabilită de 2, 100, 000 NLG.

11. Prezentarea faptelor de către bancă poate fi rezumată după cum urmează.

- (a) Banca a recunoscut că compania Dombo a solicitat extinderea limitei creditului în legătură cu preluarea activităților comerciale ale companiei O. În principiu, ea și-a dat acordul de a acorda o astfel de extindere, dar a solicitat anumite informații suplimentare din partea companiei Dombo, inclusiv declarația anuală pentru anul precedent (1979). Aceste documente nu au fost furnizate și, prin urmare, acordul de a extinde facilitățile de credit reclamate de compania Dombo nu au fost realizat. Oricum, în legătură cu preluarea activităților companiei O. (care a fost apobată, în principiu, de bancă) și necesitatea urgentă de fonduri, banca era dispusă să permită companiei Dombo să acționeze în anticiparea extinderii facilităților de credit, furnizând scrisori de credit cu diferite ocazii. Dl van Reijendam a fost solicitat să fie garant pentru suma de 350, 000 NLG. La sfârșitul lunii ianuarie 1981, suma la care s-a limitat banca a constituit 848, 000 NLG. Banca a subliniat faptul că exista o diferență între o scrisoare de credit, care implica numai un risc ocazional sau de scurtă durată, și un credit în baza unui acord privind contul curent, care implica un risc mai permanent și de durată.
- (b) Banca a recunoscut, de asemenea, cea de-a doua cerere de extindere a facilităților de credit pentru reluarea companiilor T. și D. În această privință, dl van Reijendam a anunțat că alte persoane pot oferi o garanție personală pentru cel puțin 2, 000, 000 NLG. În baza acestei declarații, banca a notificat compania Dombo, prin scrisoarea din 22 ianuarie 1981, că este de acord, în principiu, să acorde o extindere a facilităților de credit până la 5, 000, 000 NLG, sub rezerva anumitor condiții care vizează declarațiile anuale și garanțiile. Dat fiind că nu au fost prezentate nici unul din documentele solicitate, banca a notificat în scris compania Dombo de retragerea ofertei la 19 martie 1981.

Banca a confirmat transferul sumei de 350, 000 NLG, dar a negat cunoașterea destinației sumei. Ea a pretins că dl van Reijendam a indus-o în eroare la acest subiect. Aceasta a fost, de asemenea, cauza retragerii sumei de 100, 000 NLG. Banca s-a referit la această fraudă în scrisoarea sa din 19 martie 1981 și a declarat că, în consecință, ea va anula acordul de credit (pe care-l onora în continuare), în cazul în care dl Reijendam ar fi preluat din nou funcțiile de director general al companiei Dombo.

Banca a susținut că a solicitat ipotecarea în calitate de garanție pentru scrisorile de credit menționate în alineatul (a) și retragerea sumelor de 350,000 și 100, 000 NLG. Ipotecele au fost stabilite în virtutea unei procuri formulate de către un notar care – conform documentului, a citit-o în glas înainte ca dl Reijendam s-o semneze. Banca a negat faptul că procura era în alb.

- (c) Banca a negat categoric înghețarea conturilor companiei Dombo la 28 ianuarie 1981. În orice caz, retragerile de pe aceste conturi au depășit până atunci limita maximală stabilită de 750, 000 NLG, soldul debitor constituind 784, 657.75 NLG. Oricum, banca și-a exprimat în termeni clari lipsa încrederii în capacitatea de garant a dlui Reijendam după

descoperirea fraudei menționate anterior. Dubiile băncii referitor la abilitatea lui de a continua gestionarea companiei Dombo au fost, ulterior, confirmate când dl van Reijendam a fost suspendat din funcția de director general la 4 februarie 1981 și, la scurt timp, internat conform unui ordin judiciar într-o instituție psihiatrică. În timpul perioadei 4 februarie 1981-23 martie 1981 banca continua afacerile cu compania Dombo, gestionată de dl C.U. și dna van L. Ea acorda, în continuare, credite pentru finanțarea activităților preluate de la compania O. După reîntoarcerea dlui Reijendam, banca i-a oferit companiei toate posibilitățile de a-și reduce datoriile. Când a devenit evident că dl Reijendam nu era pregătit să-și onoreze obligațiunile, ea a anulat acordeul de credit începând cu 30 octombrie 1981. Numai atunci au fost înghețate conturile în litigiu.

II. Procedura în fața instanțelor naționale

12. La 11 martie 1983, în conformitate cu un ordin judiciar care a fost obținut în acest scop, compania Dombo a sechestrat anumite sume pe care le datora băncii și a citat în fața tribunalului regional din Arnhem (arrondissementsrechtbank), reclamând compensații financiare pentru prejudiciul cauzat de pretinsa incapacitate a băncii de a-și onora obligațiunile.

13. După prezentarea unor argumente în scris – în care fiecare parte și-a prezentat observațiile în scris în trei reprize și a furnizat un număr considerabil de documente, iar compania Dombo a propus audierea martorilor (în special directorii generali, dș C.U. și dna van L., care i-au preluat temporar funcțiile dlui van Reijendam, pentru a demonstra că în acea perioadă s-a negociat extinderea limitei de credit de la 2, 100, 000 NLG până la 2, 600, 000 NLG) – tribunalul regional a pronunțat o hotărâre interlocutorie la 2 februarie 1984 prin care se permitea citarea martorilor pentru a demonstra, în primul rând, că conturile companiei au fost înghețate de bancă la 28 ianuarie 1981 și, în al doilea rând, că acordurile de credit existente au fost extinse până la 1, 600, 000 NLG în decembrie 1980. Suplimentar, tribunalul a dispus prezentarea în persoană, în fața unuia din judecătorii completului de judecată, a reprezentanților companiei Dombo și a băncii, capabili de a furniza informații și abilitați să convină asupra rezolvării prin buna înțelegere.

14. Banca a atacat hotărârea interlocutorie în fața Curții de Apel de la Arnhem (gerechtshof), invitând curtea să resăpingă revendicarea companiei Dombo. Potrivit băncii, compania Dombo a abandonat baza inițială a acțiunii sale, iar baza adoptată între timp nu o justifica în mod evident. În afară de aceasta, compania Dombo nu avea nici un interes în revendicare și exigența probelor impusă de tribunalul regional era prea vagă și unilaterală.

După ce ambele părți au depus o decalație în scris, au furnizat documente noi și, prin intermediul avocaților lor, au pledat cazurile lor oral (Dombo și-a reiterat propunerea de a furniza probe), Curtea de Apel, printr-o hotărâre din 8 ianuarie 1985, a refuzat să accepte argumentele băncii și a confirmat hotărârea tribunalului regional.

La solicitarea ambelor părți, Curtea de Apel nu a deferit cauza tribunalului regional, dar a procedat la examinarea ei. Respectiv, ea a ordonat audierea martorilor la 13 februarie 1985 în fața unuia din judecătorii completului de judecată, dl van E., dar a rezervat decizia de la data înfățișării personale a reprezentanților părților până la audierea martorilor.

15. Dombo a citat un număr de martori, inclusiv dl van Reijendam. Furnizând procesul verbal al întrunirii acționarilor din 29 iunie 1984, ea a afirmat că dl van Reijendam a fost demis din funcția de director general pentru motivul „lipsei de fonduri”. În continuare, ea a furnizat un document care atesta faptul că dl van Reijendam era înregistrat la 27 noiembrie 1984 ca șomer în

căutare de serviciu și conform unui extras din registrul comercial, la 10 decembrie 1984, o altă persoană a fost numită în funcția de director general al companiei Dombo.

16. Banca a obiectat împotriva audierii dlui van Reijendam, bazându-se pe regula că o parte la procedură nu poate fi audiată în calitate de martor (a se vedea paragrafele 23 și 25-26). Ea a afirmat că demiterea dlui van Reijendam din funcție nu a reflectat situația reală, dar a urmărea scopul de a-i permite să depună depoziții.

În hotărârea din 12 februarie 1985, judecătorul Van E. a susținut această obiecție și a refuzat audierea dlui van Reijendam. El era convins că atât demiterea dlui van Reijendam din funcția de director general al companiei Dombo cât și numirea în locul lui a unei alte persoane au constituit două acte false (*schijnhandelingen*) care au fost destinate să permită dlui van Reijendam să depună depoziții în timpul procedurii. El a subliniat că dl van Reijendam a fost prezent la pledoariile orale în fața Curții de Apel la 30 octombrie 1984 și nu a protestat când avocatul companiei Dombo s-a referit la el ca director general al companiei. El a adăugat că în opinia lui motivele invocate privind demiterea lui din funcție nu erau plauzibile.

Ceilalți șase martori citați de către compania Dombo au fost audiați la 13 și 20 februarie 1985. Unul din ei, dl C.U., a fost audiat cu ambele ocazii. Acest martor a ocupat poziția de director financiar al companiei din anul 1977 până în mai 1980 și, de atunci, a menținut relațiile cu compania în calitate de consultant extern. În timpul lunilor noiembrie și decembrie 1980 el a fost „implicat profund” în gestionarea companiei Dombo, ceea ce a dus la numirea lui în funcția de director general statutar în urma suspendării dlui van Reijendam la 4 februarie 1981 (a se vedea paragraful 11, alineatul (c)). La 13 februarie, dl C. U. a declarat, printre altele, că el a fost prezent la câteva întâlniri a părților în perioada noiembrie 1980 -28 ianuarie 1981 și că, deși el nu-și putea reaminti cuvintele exacte utilizate, el l-a auzit pe dl van W. spunând ceva de tipul „Prin urmare, pentru moment vom lua pentru început un credit în sumă de 1, 600, 000 NLG”. La examinarea repetată a cererii companiei Dombo, el a introdus alte rectificări în declarația sa conform căreia, în afară de facilitatea inițială de credit în sumă de 500,000, s-a convenit asupra acordării unei alte facilități în sumă de 1, 600, 000 în legătură cu preluarea (în special a activităților companiei O, o parte mică fiind destinată pentru preluarea companiei T). Au avut loc mai multe discuții, la care a participat acest martor, despre suma maximală de extindere a creditului.

17. În exercițiul dreptului său la audierea martorilor în răspuns (*contra-enquête*), banca a citat doi angajați ai companiei, unul fiind managerul sucursalei de la Nijmegen, dl van W.

Compania Dombo a obiectat împotriva audierii dlui van W, susținând că la toate etapele realității de credit, și de asemenea în speță, el a fost și continuă a fi reprezentantul oficial al băncii. Audierea lui la această etapă a procedurii, când dl van Reijendam încă nu fusese audiat, ar afecta echilibrul echitabil care trebuie să existe între părțile la o procedură civilă.

18. Printr-o decizie pronunțată oral la 13 martie 1985, judecătorul Van E a respins obiecția companiei în litigiu. El considera, în primul rând, că dl van W era un martor competent în speță din moment ce nu era parte la procedură în mod formal sau în fapt și a declarat, în continuare, că indiferent de situația dezavantajată în care a fost plasată compania Dombo din cauza audierii dlui van W și neaudierii dlui Reijendam în calitate de martor, dl van W nu-și pierdea calitatea de martor competent.

Judecătorul Curții de Apel a procedat imediat la audierea martorilor din partea băncii.

După audierea martorilor, ambele părți a prezentat observații detaliate în scris în care au analizat declarațiile martorilor. Compania Dombo a furnizat un număr mare de documente suplimentare, inclusiv declarații în scris semnate de către persoane care nu au fost audiate în calitate de amatori. De asemenea, banca a prezentat documente suplimentare. Ulterior, compania Dombo a depus observațiile sale în răspuns la cele ale băncii.

19. Curtea de Apel a pronunțat hotărârea definitivă la 11 martie 1986. În primul rând, ea a examinat minuțios declarațiile martorilor. Când privește depozițiile martorului C. U. (a se vedea paragraful 16), ea a observat că acestea se contraziceau reciproc asupra unui punct semnificativ, și anume suma asupra căreia s-a convenit de a extinde facilitatea de credit, și a adăugat că această discrepanță, care nu a fost explicată în nici un fel, a afectat fiabilitatea depozițiilor martorului dat. Apoi, Curtea de Apel a examinat un număr de depoziții în scris depuse de compania Dombo. Două din ele au fost respinse deoarece nu erau semnate. Când privește depoziția semnată de dl van Reijendam, Curtea i-a atribuit aceeași valoare ca și declarației depuse de însăși compania Dombo.

În continuare, Curtea de Apel a declarat:

„Curtea de apel consideră că mărturiile compania Dombo nu au furnizat probe solicitate. Declarațiile martorilor (D., H. și O.) nu sunt formulate în termeni suficient de preciși pentru acest scop, iar declarațiile dlui C.U. și a notarului S.- experiența cărora, după cum se consideră, este datată numai după 12 mai 1981- sunt contrazise de cele ale martorilor Van W. și K. Faptul că nu a fost furnizat nici o probă scrisă privind un astfel de act important ca acordul invocat de compania Dombo, așa cum se aștepta în mod normal, obligă Curtea de Apel să efectueze o evaluare strictă a probelor și acest fapt trebuie să fie luat în considerație.

În timpul procedurii s-a constatat că, între lunile decembrie 1980 și ianuarie 1981, banca de fapt și-a dat acordul să extindă facilitățile de credit ale companiei Dombo în diferite forme și la sume mai mari decât cele permise în virtutea unui acord scris, dar acest fapt nu înseamnă în mod necesar că compania avea dreptul la facilități de credit numai pentru acest motiv, în sens că banca nu putea în mod justificat să aplice un embargo temporar pe facilități pentru propriile motive. Cu toate că, îngăduința cu care banca a permis depășirea considerabilă a limitei de credit oficial în vigoare furnizează motive pentru reflectare, ea poate fi explicată de negocierile între părți privind stabilirea unei limite de credit substanțial mai înalte, conform căreia – după cum s-a acceptat reciproc de către părți- suma maximală s-a ridicat la 2, 600, 000 NLG.

Conform declarației martorului Van W. – Dombo din nou nu a contestat acest fapt după examinarea martorului- la sfârșitul lunii ianuarie 1981 directorul general al companiei Dombo, inducând în eroare martorul, a reușit cu două ocazii să extragă sume considerabile care au depășit suma considerată de a fi în mod oficial un sold debitor substanțial în conturile consolidate ale companiei Dombo. Această sumă putea, în mod rezonabil, furniza băncii motive de a opri fluxul de credit companiei Dombo.

În continuare, Curtea de Apel a declarat că din moment ce existența acordului a fost demonstrată, nu era necesar de a examina dacă banca a înghețat conturile companiei, astfel încălcând prevederile acordului în litigiu, și a respins revendicarea companiei Dombo.

20. În iunie 1986, compania Dombo a depus un recurs în anulare (cassatie) Curții Supreme (Hoge Raad). Paragraful 2 al memoriului său (middel van cassatie), destul de amplu, ataca în special deciziile judecătorului Van E. care susțineau obiecțiile împotriva audierii dlui van Reijendam în calitate de martor din partea companiei Dombo și respingea acele obiecții împotriva

audierii dlui van W în calitate de martor din partea băncii. În acest paragraf se afirma, printre altele:

„În continuare, deciziile Curții de Apel (de asemenea) în cazul în care sânt examinate în raport reciproc, sânt incorecte în sensul articolului 6 din Convenție, care garantează fiecărei persoane dreptul la judecare în mod echitabil a cauzei sale în scopul stabilirii drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil. De fapt, această dispoziție implică, printre altele, că părțile trebuie să fie capabile de a se lupta utilizând mijloace echitabile („egalitatea armelor”) și că fiecare parte la o procedură civilă trebuie să beneficieze de posibilitatea de a-și prezenta cauza unei instanțe de judecată în circumstanțele care nu-l plasează într-o situație dezavantajată vis-à-vis de partea opusă.”

21. În concluziile sale din 8 ianuarie 1988, avocatul general (advocaat-generaal) a formulat opinia că compania Dombo era justificată să afirme că „conform opiniei legale curente” o persoană care „poate fi identificată cu o parte” trebuie să beneficieze de posibilitatea de a depune mărturii. În sprijinul acestei opinii ea a făcut trimitere la noua lege privind probele în procedura civilă, care fusese acceptată de către parlament (a se vedea paragraful 27). În calitate de argument suplimentare în favoarea acestei declarații ea a subținat dispozițiile articolului 6 paragraful 1 din Convenție, care puteau fi invocate de către compania ombo. În acest context ea a afirmat, printre altele:

„Problema în speță este că dl van W nu a fost capabil să prezinte judecătorilor în detalii versiunea lui asupra ceea ce a fost (sau nu a fost) discutat sau reciproc acceptat de el și dl van Reijendam în decembrie 1980 (declarația lui cuprinde patru agini din procesul verbal al audierii și două pagini din hotărârea Curții de Apel), din moment ce dlui van Reijendam nu i s-a permis să-și prezinte propria versiune a evenimentelor. Totuși, succesul acțiunii campaniei depinde de acest fapt.”

În continuare, ea invitat Curtea de Casație să accepte recursul companiei Dombo.

22. Curtea Supremă a respins apelul la 19 februarie 1988. Ea a respins argumentele companiei Dombo bazate pe „opinia legală curentă”, considerând că legea probelor aplicabilă în speță se baza pe interdicția părților la procedură de a depune mărturii, astfel era imposibil de a anticipa intrarea în vigoare a noii legi, care avea o structură complet diferită. De asemenea, ea a respins plângerea bazată pe articolul 6 paragraful 1 din Convenție. Aceasta se baza, potrivit Curții Supreme, pe argumentul că Curtea de Apel a încălcat principiul conform căruia „drepturile procedurale ale ambelor părți trebuie să fie egale. În opinia Curții, acest argument,

„nu recunoaște că la evaluarea forței probante a conținutului declarațiilor martorilor, judecătorul competent să examineze chestiunile de fapt dispune de libertatea de a examina natura și profunzimea relației dintre un martor și o parte în cauză și trebuie de asemenea să examineze declarația martorului în lumina conținutului observațiilor părții oponente atât prezentate în scris cât și în timpul înfățișării în persoană în fața instanței”.

III. Dreptul intern și practica relevantă

A. Părțile în calitate de martori, în general: dreptul precedent

23. Anterior intrării în vigoare a noilor reguli de probe în materie civilă la 1 aprilie 1988 (a se vedea paragraful 27) probele în procedura civilă erau reglementate de codul civil (Burgerlijk Wetboek –CC) și de codul de procedură civilă (Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering – CCP), ambele erau datate 1838 și se bazau în mare măsură pe codurile franceză corespunzătoare.

Legislația care se aplica la epoca procedurii în litigiu nu preciza dreptul unei persoane de a depune mărturii într-un caz la care este parte. Cu toate acestea, era acceptat în mod general că, după cum a citat Curtea Supremă, „unul din principiile legii olandeze privind procedura civilă este că o persoană care, în mod formal sau esențial, este parte la un litigiu nu poate fi audiat în calitate de martor în propria cauză” (hotărârea din 1 februarie 1963, NJ (Nederlandse Jurisprudentie, Jurisprudența Olandei) 1964, 157). Această opinie se baza, printre altele, pe articolul 1947 paragraful 1 CC, conform căruia rudele de sânge sau prin căsătorie, soții sau foștii soți a părților la proces nu puteau fi audiate în calitate de martori.

Regula care interzicea unei părți de a depune mărturii a fost confirmată în repetate rânduri și aplicată în mod strict de către Curtea Supremă, fapt reflectat, printre altele, în hotărârile sale din 22 mai 1953, NJ 1953 647; 1 februarie 1963, NJ 1964, 157; 5 ianuarie 1973, NJ 1973, 106 și hotărârile menționate în continuare în paragraful 25.

24. Oricum, nu se poate afirma că este imposibil ca tribunalele să audieze o parte la procedură în persoană. Tribunalele dispun de următoarele posibilități:

- (a) „Jurământul decisiv” și „jurământul suplimentar” implică audierea unei părți la proces sub jurământ.
 - (i) O parte poate invita cealaltă parte pentru a confirma sub jurământ adevărul unui anumit fapt în litigiu. Dacă cealaltă parte a depus jurământul, atunci dovada în favoarea contrariului nu este admisă. Dacă ea refuză, atunci declarația contrarie este acceptată ca adevăr. Acesta este „jurământul decisiv” (beslissende eed) (articolul 1967-1976 CC).
 - (ii) Tribunalul, de asemenea, dispune de posibilitatea de a ordona, din propria inițiativă sau la solicitarea unei părți, ca una sau cealaltă parte să depună „jurământul suplimentar” (aanvullende eed). El poate impune un astfel de jurământ unei părți care, în opinia lui, era cea mai indicată în acest sens, dat fiind că declarațiile la care se referea jurământul nu erau dovedite sau care nu erau totalmente neântemeiate (articolele 1977 și 1978 CC).

Părțile se bazau în special pe jurământul suplimentar în cazul în care exista posibilitatea ca probele lor să nu fie suficiente; ei solicită tribunalului permisiunea de a completa probele insuficiente în așa fel, în cazul în care tribunalul le declară insuficiente.

- (b) De asemenea, tribunalele dispuneau de trei modalități posibile de audiere a părților care nu implica depunerea jurământului:
 - (i) Prin intermediul unei „interogării cu privire la punctele litigioase” (verhoor op vraagpunten) a unei părți la solicitarea celeilalte (articolul 234-247 CCP). Partea care solicită o astfel de examinare trebuia să prezinte întrebările în prealabil; oricum, tribunalul avea dreptul să pună întrebări suplimentare în timpul examinării, precum și partea solicitantă.
 - (ii) Ordonând, din oficiu sau la solicitarea uneia din părți, înfățișarea în persoană a părților în scopul obținerii informației (comparitie tot het geven van inlichtingen) (articolul 19a CCP). În principiu, un astfel de ordin viza înfățișarea în fața instanței a ambelor părți.
 - (iii) Cu ocazia pledoariilor orale (pleidooien) articolul 20 CCP permitea părților să-și prezinte cauzele personal, cu ocazii foarte puțin; oricum părțile erau frecvent prezente

la pledoariile orale și tribunalul putea utiliza posibilitatea pentru a-i interoga (articolul 144 paragraful 2 CCP).

Era general acceptat faptul că declarațiile făcute de o parte în aceste trei instanțe nu contituiau probe în favoarea ei.

B. Persoanele juridice

25. Dacă o parte la o procedură este persoană juridică, regula care privează o parte de calitatea de martor se aplica oricărei persoane fizice care se identifică cu persoana juridică vizată.

O persoană fizică este identificată cu o persoană juridică dacă acționează în cadrul unei proceduri în calitate de reprezentant al persoanei juridice (a se vedea, printre altele, hotărârile Curții Supreme din 27 iunie 1913, NJ 1913, p. 865; 28 aprilie 1916, NJ 1916, p. 786; 19 ianuarie 1922, NJ 1922, p. 319, 17 ianuarie 1869, NJ 1969, 251), sau în cazul în care a fost împuternicit de lege sau de statutul său de a acționa în calitate de reprezentant legal (a se vedea, printre altele, hotărârile Curții Supreme din 9 ianuarie 1942, NJ 1942, 302; 12 ianuarie 1973, NJ 1973, 104; 26 octombrie 1979, NJ 1980, 486; 18 noiembrie 1984, NJ 1984, 256).

26. Aptitudinea unei persoane de a fi martor trebuie apreciată în lumina situației existente la momentul în care ea face o declarație. În virtutea acestui principiu general, se considera în mod tradițional că un fost director al unei persoane juridice, care a fost privat de posibilitatea de a depune mărturii în timp ce continua să exercite funcția de director, își redobânda calitatea de martor după demiterea din funcție (a se vedea, printre altele, hotărârea Curții Supreme din 28 iunie 1985, NJ 1985, 888). Cu toate acestea, acest principiu nu se aplica în cazul în care persoana vizată nu și-a pierdut real poziția sa în cadrul persoanei juridice și dacă demiterea ei din funcție a constituit un act fals (schijnhandeling) (a se vedea, printre altele, hotărârea Curții Supreme din 18 noiembrie 1983, NJ 1984, 256, și hotărârea în cazul de față din 19 februarie 1988, publicată cu o adnotare în NJ 1988, 725).

C. Aptitudinea părților de a depune mărturii: noua legislație

27. Legea cu privire la probe în materie civilă a fost profund modificată de legea din 3 decembrie 1987, Staatsblad (Monitorul Oficial) 590, care a intrat în vigoare la 1 aprilie 1988.

Proiectul de legi pe care se bazează noua lege datează din 1969. Unul din motivele pentru care a fost necesar de un interval atât de mare de timp pentru adoptarea acestui proiect de legi a fost controversa care însoțea întrebarea dacă principiul menționat mai sus – conform căruia părțile nu trebuie să beneficieze de posibilitatea de a depune mărturii- trebuie să fie abandonat sau, ca alternativă, trebuie să se accepte ca părțile să fie audiate în calitate de martori. În timpul procedurii parlamentare acesta a constituit subiectul unor dezbateri aprinse atât în Parlament cât și în afara lui, dar până la urmă s-a decis abandonarea practicii vechi. În prezent, articolul 190 CCP permite părților să depună mărturii în calitate de martori în propriile cauze. Respectiv, jurământul decisiv și suplimentar menționate în paragraful 24, alineatul (a) nu mai existau.

Conform istoriei de elaborarea a acestei legislații cauzele „în care insuficiența mărturiilor furnizate de către una din părți produce o inegalitate legală” provoacă în special concluzia că „argumentele în favoarea permiterii părților de a depune mărturii trebuie să fie mai solide decât frica de imparțialitate și probleme de evaluare, care pot apărea și în cazul altor declarații făcute de martori”. În calitate de exemplu de inegalitate juridică s-a menționat „că o parte care este persoană fizică și nu este admisă să depună mărturii poate fi confruntată cu o parte, care este

persoană juridică și este în măsură să citeze „terțele părți”, cu toate că credibilitatea acestor mărturii este pusă la îndoială din cauza legăturilor apropiate cu această parte sau cu procedura. ... Este dificil de a stabili motivul pentru care un individ ar putea beneficia de posibilitatea de a face o declarație sub jurământ în fața unui tribunal cu privire la materiile în care participă în timp ce persoana ar fi privată de o astfel de posibilitate. Aceasta se aplică indiferent de insuficiența probelor cauzată de lipsa lor...” (Parlementaire Geschiedenis Nieuw Bewijsrecht, p. 189-90).

Trebuie de remarcat faptul că în continuare există diferențe între un martor care este parte la procedura în litigiu și un martor care nu este parte. În speță, este suficient de a nota că în conformitate cu articolul 213 paragraful 1 CCP declarația unui martor care este parte la procedură „relativ la faptele care trebuie demonstrate de către acesta nu oate constitui o probă în favoarea lui, decât dacă declarația suplimentează probele incomplete”.

PROCEDURA ÎN FAȚA COMISIEI

28. Compania Dombo a sesizat Comisia la 15 august 1988. Ea a pretins că refuzul tribunalelor de a audia directorul companiei (sau fostul director) în calitate de martor în timp ce managerul sucursalei oponentului ei a fost audiat a plasat-o într-o poziția dezavantajată vis-à-vis de oponentul ei și, prin urmare, a constituit încălcarea principiului „armelor egale” garantată de articolul 6 paragraful 1 din Convenție.

29. La 3 septembrie 1991, Comisia a declarat cererea (nr. 144448/88) admisibilă. În raportul său din 9 septembrie 1992 (articolul 31), ea a exprimat opinia că a existat o încălcare a articolului 6 paragraful 1. Textul integral al opiniei Comisiei este anexat la prezenta hotărâre*.

ÎN DREPT

I. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ARTICOLULUI 6 PARAGARFUL 1

30. Compania reclamantă s-a plâns despre refuzul instanțelor naționale de a permite fostului director general, dl van Reijendam, de a depune mărturii, în timp ce managerul sucursale bancii, dl van W, care a fost unica persoană prezentă la încheierea unui acord verbal, a beneficiat de astfel de posibilitate. În acest context, instanțele naționale au fost incapabile să respecte principiul „egalității armelor”, astfel încălcând dreptul reclamantului la „un proces echitabil” garantată de articolul 6 paragraful 1, care prevede:

„La stabilirea drepturilor și obligațiilor cu caracter civil ..., fiecare are dreptul al un proces... echitabil...”

Comisia s-a subscris acestei teze, iar guvernul a contestat-o.

31. Curtea notează în primul rând că ea nu este trebuie să decidă în general dacă se permite împiedicarea unei persoane de a depune mărturii într-o procedură civilă la care este parte.

De asemenea, ea nu trebuie să examineze *în abstracto* legea olandeze cu privire la probele în procedura civilă. Compania reclamantă nu pretinde că însăși legea contravine dispozițiilor Convenției. În afară de aceasta, legea în virtutea căreia au fost adoptate deciziile în litigiu a fost ulterior înlocuită. În orice caz, competența martorului este la origine reglementată de legislația națională (a se vedea, în special și *mutatis mutandis*, hotărârea din 15 iunie 1992 în cauza Lüdi c.

** Din considerente practice, această anexă nu va apărea decât în versiunea publicată a hotărârii (Volumul 247 a Seriilor A a Publicațiilor Curții), dar o copie a raportului Comisiei este disponibil la arhivă

Elveției, Seria A nr. 238, p. 20, paragraful 43 și hotărârea din 24 iunie 1993 în cauza Schuler-Zraggen c. Elveției, seria A nr. 263, p. 21, paragraful 66).

Nu este de competența curții de a substitui propria evaluare a faptelor cu cele ale instanțelor naționale. Sarcina Curții este de a examina dacă procedura în ansamblul său, inclusiv modul în care a fost permisă depunerea mărturiilor, era „echitabilă” în sensul articolului 6 paragraful 1 (a se vedea, printre altele și mutatis mutandis, hotărârea menționată mai sus, loc. cit.).

32. Exigențele inerente conceptului de „proces echitabil” nu sânt în mod necesar similare în cauzele care vizează stabilirea drepturilor și obligațiilor cu caracter civil cu cele care vizează stabilirea unei acuzații penale. Acest fapt este cauzat de absența unor prevederi detaliate similare cu cele ale paragrafelor 2 și 3 din articolul 6 care se aplică cauzelor de prima categorie. Astfel, deși aceste dispoziții au o anumită relevanță în afara limitelor stricte ale dreptului penal (a se vedea mutatis mutandis, hotărârea din 10 februarie 1983 în cauza Albert și Le Compte c. Belgiei, seria A nr. 58, p. 20, paragraful 39), Statele Contractante dispun de o latitudine mai mare la examinarea cauzelor civile care vizează drepturile și obligațiile civile decât la examinarea cauzelor penale.

33. Cu toate acestea, anumite principii relative la noțiunea de „proces echitabil” în cauzele cu caracter civil derivă din jurisprudența Curții. În speță, este evident că exigența „egalității armelor”, în sensul „unui echilibru echitabil” între părți, se aplică, în principiu, la astfel de cauze, precum și la cauzele penale (a se vedea hotărârea din 26 mai 1986 în cauza Feldbrugge c. Olandei, seria A nr. 99, p. 17, paragraful 44).

Curtea este de acord cu Comisia că în cazul litigiilor care implică interese private oponente, „egalitatea armelor” presupune acordarea fiecărei părți a unei posibilități rezonabile de a-și prezenta cauza- inclusiv depunerea personală a mărturiilor- sub rezerva condițiilor care n-o plasează într-o situație dezavantajată vis-à-vis de oponentul ei.

Sarcina de a asigura în fiecare caz individual respectarea exigențelor „unui proces echitabil” îi revine autorităților naționale.

34. În speță, obligațiunea companiei reclamante era de a demonstra existența unui acord verbal între ea și banca de a extinde anumite facilități de credit. Numai două persoane au fost prezente la întâlnirea în timpul căreia acest acord a fost încheiat, și anume dl van Reijendam, reprezentând compania reclamantă și dl van W., reprezentând banca. Totuși, numai unei din aceste două persoane cheie i s-a permis să depună mărturie, și anumei reprezentantului băncii. Compania reclamantă nu a beneficiat de posibilitatea de a cita persoana care a reprezentat-o, deoarece Curtea de Apel a identificat-o cu compania reclamantă.

35. În timpul negocierilor relevante dl van Reijendam și dl van W. au acționat de pe poziții egale, ambii fiind abilitați să negocieze în numele părților lor respective. Prin urmare, este dificil de a constata de ce permisiunea de a fi audiați nu a fost acordată ambilor.

Compania reclamantă a fost astfel plasată într-o situație dezavantajată vis-à-vis de bancă și, respectiv, a avut loc o încălcare a articolului 6 paragraful 1.

II. APLICAREA ARTICOLULUI 50 DIN CONVENȚIE

36. Conform articolului 50 din Convenție,
„În cazul în care Curtea constată că o decizie luată de o autoritate juridică sau de orice altă autoritate a Înaltei Părți Contractante este total sau parțial în conflict cu obligațiunile impuse prin

Convenție, și dacă dreptul intern al Înaltei Părții nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestor decizii sau măsuri, Curtea va acorda părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă.”

A. Daune materiale și morale

37. În memoriul său compania reclamantă a revendicat compensație pentru prejudiciul material și moral fără a specifica sume exacte. În documentele ulterioare în care revendicările erau formulate mai detaliat, compania a declarat că nu le consideră gata pentru decizie. În opinia ei, prejudiciul material suferit în rezultatul acțiunilor reclamate ale băncii și daunele cauzate de respingerea revendicărilor de către instanțele naționale trebuiau să fie evaluate de către contabil. O astfel de evaluare ar fi indicat, de asemenea, amploarea prejudiciului moral suferit.

38. Compania reclamantă a solicita Curții de a acorda inițial o sumă în avans din contul sumei care urma să fie eventual achitată de către guvern, suficientă pentru a acoperi cheltuielile pentru efectuarea unei evaluări a pierderilor de către experți în finanțe. Ca alternativă, ea a solicitat acordarea unei sume cu titlu de asistență juridică specială, suficientă pentru același scop. În continuare, ea a solicitat Curții să suspendeze examinarea revendicării sale sub aspectul articolului 50, astfel acordându-i posibilitatea de a obține fondurile cerute din alte părți.

39. Guvernul a afirmat, în primul rând, că nu era cert faptul că instanțele naționale ar fi acordat câștig în cauză companiei reclamante dacă dl Van Reijndam ar fi fost audiat și, în al doilea rând, că ar fi incorect de a declara guvernul responsabil pentru prejudiciul suferit de compania reclamantă, care a fost cauzat de acțiunile băncii.

Delegatul Comisiei a sugerat Curții să ia în considerație cu titlu de prejudiciu material pierderea unor posibilități și tratamentul inequitabil cu titlu de prejudiciu moral și să acorde o sumă pe o bază echitabilă.

40. Curtea consideră că este în măsură să se pronunțe asupra revendicărilor companiei reclamante.

Diferite revendicări a companiei reclamante a compensației pentru daunele materiale și morale – asupra cărora trebuie să se statueze în mod global – sânt bazate pe ideea că ea ar fi câștigat cauza dacă instanțele naționale ar fi permis audierea dlui van Reijndam. Curtea nu poate accepta această ipoteză fără a examina probele. Mărturiile dlui van Reijndam în fața Curții de Apel de la Arnhem ar putea rezulta în existența a două declarații oponente, una din care trebuia să fie acceptată împotriva celeilalte pe baza probelor furnizate. Nu este de competența Curții europene a Drepturilor Omului de a indica care din ele trebuie acceptată. Această parte a revendicării satisfacerii echitabile poate fi, prin urmare, respinsă.

B. Costuri și cheltuieli

41. Compania reclamantă a reclamat rambursarea a sumei de 12, 948 NLG cu titlu de onorarii pentru avocați și cheltuielile suportate în timpul procedurii în fața Curții de Apel de la Arnhem. În continuare, compania reclamantă a solicitat o sumă totală de 48, 244.51 NLG minus sumele plătite și care urmează să fie plătite pentru reprezentarea juridică în fața instituțiilor de la Strasbourg.

Delegatul Comisiei nu s-a pronunțat. Guvernul nu a exprimat nici o opinie, cu excepția unei precizări că căreia timpul consumat de către avocatul companiei reclamante - 133 ore - este „într-o măsură oarecare dubios”

42. Curtea notează că similar cu revendicarea compensației, revendicarea costurilor și cheltuielilor suportate în timpul procedurii în fața Curții de Apel de la Arnhem se bazează pe ipoteza că compania reclamantă ar fi obținut câștig în cauză dacă dl van Reijendam ar fi fost audiat (a se vedea paragraful 40). Prin urmare, această revendicare a fost respinsă pentru aceleași motive.

43. Cât privește costurile și cheltuielile suportate în timpul procedurii în fața instituțiilor de la strasbourg, Curtea consideră rezonabil de a acorda companiei reclamante, pe o bază echitabilă, suma de 40, 000 NLG minus suma 16, 185 franci achitată cu titlu de asistență juridică.

Oricum, Curtea nu consideră adecvat de a solicita plata interesului conform solicitării companiei reclamante.

PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA

1. Decide, cu cinci voturi la cinci, că a avut loc o încălcare a articolului 6 paragraful 1;
2. Decide, în unanimitate, că statul respondent trebuie să plătească companiei reclamante o sumă de 40, 000 (patruzeci mii) guldeni olandezi cu titlu de costuri și cheltuieli suportate în timpul procedurilor în fața instituțiilor de la Strasbourg, minus 16, 185 (șaisprezece mii o sută și optzeci și cinci) franci care urmează a fi convertiți în moneda olandeză la rata de schimb în vigoare la data pronunțării prezentei hotărâri;
3. Respinge, în unanimitate, restul cererii pentru satisfacție echitabilă

Redactată în limbile engleză și franceză, apoi pronunțată în ședință publică la Palatul Drepturilor Omului, Strasbourg, 27 octombrie 1993.

Semnat: Rolv RYSSDAL, Președinte

Semnat: Marc-André EISSEN, grefier

În conformitate cu articolul 51 paragraful 2 din Convenție și regula 53 paragraful 2 din Regulamentul Curții, opinia dizidentă a judecătorului Martens, la care s-a alăturat judecătorul Pettiti și opinia dizidentă comună a judecătorilor Bernhargt și Pekkanen sânt anexate la prezenta hotărâre.

Semnat cu inițiale: R. R.

Semnat cu inițiale: M.-A. E.